

S A Y I 1 4 • 2 0 0 5

İslâm
Araştırmaları
Dergisi

TURKISH JOURNAL OF ISLAMIC STUDIES

Son olarak, kitap vesilesiyle, ülkemizin yayıncılık alanındaki bir eksikliğine de işaret etmek istiyoruz. O da editoryal hizmetlerin ilmi kitaplardan esirgenmesidir. Gerek Türkçenin kullanımına ilişkin gerekse yazımdaki maddî hataların, olduğu gibi baskıya yansımaları bir türlü giderilememektedir. Bu ise kitaplara verilen emeğin sonuca yansımaması bakımından üzücüdür. Kitabın, yayın aşamasında nihai olarak yazar ve yayıncı editör tarafından bir kez daha mutlaka gözden geçirilmesini, ilmî gayretin son aşaması olarak gördüğümüzden bu hususu da belirtmek yerinde olacaktır.

İsmail Çalışkan

Türk-İslâm Dönemine Geçişte Tahiroğulları

Hasan Kurt

Ankara: Araştırma Yayınları, 2002. 232 sayfa.

Abbâsîlerin iktidara gelişi Türk-İslâm tarihinin başlangıcında önemli bir dönüm noktası teşkil eder. Diğer mevâlî guruplar gibi Emevîlere karşı Abbâsîlere destek veren Türkler daha sonra Halife Hârûn er-Reşid'in oğulları Emin ile Me'mûn arasındaki mücadelede Tahir b. Hüseyin'in etrafındaki İranlı unsurlarla birlikte Me'mûn'un hilafete geçişinde etkin rol oynamışlardır. Me'mûn tarafından Horasan valisi tayin edilen Tahir b. Hüseyin'in burada kurduğu Tahirîler (Tahiroğulları) hanedanı döneminde İranlı unsurların yanında Türklerin de siyasî ve askerî nüfuzu artarak devam etmiştir. Bu bakımdan Türk-İslâm tarihi açısından önem taşıyan Tahirîler hakkındaki bu araştırma Türkçede konuyla ilgili ilk müstakil çalışma olarak dikkat çekmektedir.

Eser "Önsöz", "Bazı Kaynak ve Araştırma Eserleri", beş bölüm, "Sonuç", "Bibliyografya" ve "Dizin"den oluşmaktadır. Kanaatimizce esere Tahiroğullarının tarihî macerasının vuku bulduğu devrin genel bir panoramasını veren bir giriş yazılmadan doğrudan konuya girilmesi bir eksikliktir. Araştırmayı ve okuyucuyu konuya ısındırarak mahiyette tarihî, coğrafi, sosyal ve kültürel ortam genel olarak bir girişte verilseydi, daha faydalı olurdu düşüncesindeyiz. Çünkü Tahiroğulları o dönemde Abbâsî Devleti'nde ortaya çıkan tek hanedan değildir. Eserin 58. sayfasında bir cümleyle bahsedilen İdrisîler ve Ağlebîler gibi devletçiklerden girişte özet olarak bahsedilebilirdi. Bu hâliyle eser-

de Tahirîlerin, incelendiği dönem içindeki yeri tam olarak ortaya konulamadığından doğrudan konuya girilmiştir.

Eserin “Önsöz”ünden sonra, çalışmada kullanılan temel kaynaklar ve araştırmalar, ele alınan konu açısından değerlendirilmektedir.

“Birinci Bölüm”de (s. 15-48), “Tahiroğullarının Ortaya Çıkışı” başlığı altında Tahirîler ailesi ve bir hanedan olarak kuruluşu incelenmiştir. Yazar burada Abbâsî Devleti içinde ilk yarı bağımsız devletlerden biri olan Tahiroğullarının kuruluş tarihi için Tahir b. Hüseyin’in, Halife Emîn’e karşı hilâfet mücadelesine başlayan Me’mûn (813-833) tarafından ordu komutanlığına atandığı 194 (810) yılını vermektedir. Bunu da Barthold’a dayanarak yaptığı görülmektedir. Ancak biz yazarın bu düşüncesine katılmıyoruz. Çünkü ordu komutanı olmak, yarı bağımsız ya da tam bağımsız bir devleti başlatmak için yeterli değildir. Bizce Ahmed b. Tolun ya da Muhammed b. Tuğc örneklerinde olduğu gibi, kuruluş tarihi Tahir b. Hüseyin’in Horasan valiliğine atandığı 205 (821) senesi kabul edilmelidir. Yazarın da “İkinci Bölüm”de tespit ettiği gibi, Tahir’in bu tarihten sonra para bastırması ve hutbede halifenin adını okutmamaya başlaması gibi faaliyetleri, onu destekleyen Halife Me’mûn’u şüphelendirmişti. Bu bakımdan biz Tahiroğullarının başlangıcı olarak 205 (821) senesinin daha uygun olduğu kanaatindeyiz. Bunun dışında bu bölümde Tahir b. Hüseyin’in “Me’mûn’un halife olmasında en fazla paya sahip” bir kumandan olarak başarılı faaliyetleri, Me’mûn tarafından merkezi Rakka olan ve el-Cezîre, Suriye, Mısır ve Mağrib’i içine alan geniş bölgeye vali tayin edilişi, bu arada Nasr b. Şebes’le mücadelesi gibi hususlarda yapılan tahlillerin esere bir derinlik kazandırdığını belirtmek gerekir.

Eserin “İkinci Bölüm”ünde (s. 53-110), “Tahiroğullarının Horasan Valiliği” başlığı altında Tahir b. Hüseyin, Talha b. Tahir, Abdullah b. Tahir, Tahir b. Abdullah ve Muhammed b. Tahir dönemleri, yeri geldikçe dönemin Abbâsî halifeleriyle de bağlantılı olarak ele alınmıştır. Bu dönemde çıkan Hâricî ve Zeydî isyalarında Tahirîlerin üstlendiği rol, bölümün belli başlı konularındandır. Ayrıca bu bölümde temas edilen Tahirîlerin Türklerle mücadelesi dikkat çekici hususlardandır. Muhammed b. Tâhir döneminde Tahirîlerin ikbalinin izmihlâle dönüşmesi de üzerinde durulan noktalardan biri olarak dikkat çekmektedir.

“Üçüncü Bölüm”de (s. 117-158), “Tahiroğullarının Polis Teşkilatı Yöneticiliği” başlığı altında Bağdat şurta teşkilatı idaresinin Me’mûn’un Tahir b. Hü-

seyin'i bu göreve tayini ile (204/819) Tahiroğullarına verilmesi ve bu arada gelişen olaylar ele alınmaktadır. Tahirîlerin, yıkılışlarına kadar hem Horasan yönetimini hem de Bağdat şurta teşkilatı idaresini elinde bulundurduklarına dikkat çekilerek Abdullah b. Tahir tarafından şurta teşkilatının başına getirilen amcasının oğlu İshak b. İbrahim'in Abbâsî devletinin resmî görüşünü hâkim kılma mücadelesinde, ayrıca Bâbek İsyanı'nın bastırılmasındaki rolü incelenmektedir. Ardından şurta teşkilatı yöneticisi olarak Muhammed b. İshak, Muhammed b. Abdullah, Ubeydullah b. Abdullah, Süleyman b. Abdullah dönemlerinden bahsedilmektedir. Burada Türklerle olan ilişkilere dair bilgiler dikkat çekicidir. Bu bölümde, başlıklarda müessesenin orijinal adı olan "şurta" ifadesi kullanılıp Türkçe karşılığı olan polis teşkilatı ibaresi ilk geçtiği yerde parantez içinde verilse daha münasip olurdu kanaatindeyiz.

Çalışmanın "Dördüncü Bölüm"ü (s. 161-181), "Tahiroğullarının Yeniden Toparlanma Çabası" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Tahiroğullarının Saf-faroğullarıyla mücadelesi, Samanoğulları-Tahiroğulları ilişkisi ve Tahiroğullarının içinde bulunduğu son durum alt başlıklarıyla bu hanedanın inkırazı ele alınmıştır. Eserden anlaşıldığı kadarıyla, Tahirîlerin sonu 288 (901) yılıdır. Ancak eserin içinde Tahiroğulları isminin ilk geçtiği yerde ya da eserin kapa-ğında bu hanedanın kuruluş ve yıkılış yılları yazılsa daha metodolojik olurdu kanaatindeyiz. Bunun yanında eserde İran-Horasan'da hüküm sürdükleri anlaşılan Tahiroğullarının hâkimiyet sahası da çok belirgin olarak görüleme-mektedir.

"Beşinci Bölüm"de (s. 183-209) "Tahiroğullarının Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Durumu" başlığı altında Tahiroğullarının eğitim ve kültüre katkısı, imar faaliyetleri ile ekonomik durum, müzik ve eğlence hayatı konuları ince-lenmiştir. Bu bölüm eseri bir siyasi tarih çalışması hüviyetinden çıkararak ko-nunun sosyal yönlerine de temasla, çalışmaya ayrı bir renk ve derinlik ka-zandırmıştır. Bu bölümde Tahir b. Hüseyin'in, Halife Me'mûn tarafından Rak-ka'ya vali tayin edilen oğlu Abdullah'a yazdığı ve ilk Arapça siyasetnâme ör-neklerinden biri olan mektubun tercümesinin verilmesi, kanaatimizce eseri kıymetlendiren bir unsur olmuştur. Mektubun dilimize kazandırılması da ese-rin genelinde görülen ilmî seviyeye ayrı bir değer kazandırmıştır.

Ciddi bir emek mahsulü olan çalışmanın, bilimsel metotlarla bir haneda-nın tarihini derli toplu bir şekilde ele alması bakımından tarih araştırmalarına önemli bir katkı sağladığı muhakkaktır.

Altan Çetin